

УДК 14:327(063)

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Уляна Федорович

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, тел. (0322) 96-43-72*

У статті висвітлено основні сфери домінуючого впливу європейської культури (економічну, політичну, інформаційно-комунікативну) на формування обличчя західного світу. Проаналізовано становище національних культур в умовах європейської інтеграції та проблему збереження національної ідентичності.

Ключові слова: національна ідентичність, європейська інтеграція

Прагнення Заходу визначати тенденції розвитку світу, сьогодні очевидні. Підставою такої амбітності є система цінностей, що викристалізувалася у лоні європейської культури. Однак усвідомлення своєї першості породило почуття зверхності, тому "європеїзація" світу часто мала неоднозначні наслідки і йшла врозріз із тими цінностями, які проповідувала. Економічна й фінансова могутність країн Заходу зумовила ставлення до інших з позиції сили, що й викликало недовіру до пропагованих Заходом ідеалів демократії та громадянського суспільства. Антагонізм "Північ – Південь", активність країн "третього світу", автономізація арабського регіону, зростання економічної потужності деяких країн Далекого Сходу – серйозний виклик для Заходу.

Європейська цивілізація перебуває на новому етапі свого розвитку. Відбуваються якісні структурні зрушення як у системі виробництва, так і в соціокультурній сфері, які трансформують усталені форми людської життєдіяльності. Бурхливі зміни у сфері техніки, технології, науково-технічний прогрес радикально оновлюють предметне середовище життєдіяльності людини. В індустріально розвинутих країнах починається перехід до нових форм праці, змінюється її характер, система суспільних відносин. Виникають нові типи комунікації, способи збереження і передачі інформації, зв'язки і стосунки в людських спільнотах, нові форми взаємодії культурних традицій.

Мережа Інтернет, повсюдна комп'ютеризація, супутниковий зв'язок та інші засоби масової інформації (ЗМІ) охопили світ настільки, що він нагадує "велике село". На думку К.Ясперса, тепер починається справді "світова історія" як єдина історія одного цілого, коли усі важливі проблеми стали світовими проблемами. ситуація – ситуацією всього людства [1, с.141]. Історія людства стає глобальною історією. І якщо на початку ХХ ст. О.Шпенглер у праці "Сутінки Європи. Нарис морфології світової історії", розкриваючи динамічну картину європейської цивілізації, ще виділяє локальні, незалежні один від одного, культурні світи, то наприкінці цього ж століття інтенсивність та масштабність інтеграційних процесів у

європейській цивілізації набула таких розмірів, що теза про локальність, автономність культурних світів є очевидно непереконливою. Інтенсивні процеси глобалізації спричиняють великі зміни в кожному суспільстві. Але чи вирішило це вже існуючі проблеми? Навпаки, вони вийшли на якісно новий рівень. Той, хто мав монополію на економічному ринку тепер матиме її на ринку інформації. Інформаційні технології сприяють домінування Заходу. Причому в масовій свідомості споживачів інформація є товаром. А це спотворює її суть. У світі, де йде війна інтересів, така ситуація особливо небезпечна. Ф.Сарагоса з цього приводу безпідставно твердить про загрозу маніпуляцій інформаційними потоками, а також про небезпеку колонізації країн за допомогою інформації: "Оперативний доступ до інформації і до взаємодіючих систем в рамках реального часу дає великі надії на перехід до більш справедливого і гуманного суспільства. Але водночас приховує в собі одну із найсерйозніших небезпек для людства, бо ризик концентрації влади в руках небагатьох ніколи ще не був таким великим" [2, с. 165]. Прикладом цього є процес глобалізації американської інформкультури, що, згідно з Гербертом Шіллером – дослідником Каліфорнійського університету, є результатом дії монополії США на світовому ринку. Досконалу систему маркетингу, яка створена для реалізації товарів споживання, почали використовуватися для продажу в глобальному масштабі ідей, смаків, поглядів і вірувань.

Таким чином можна констатувати пряму залежність між рівнем економічного впливу країни у світі та можливістю реалізувати себе через інформаційні технології. Виникає загроза інформаційної монополії. На Заході відбувається зсув у системі цінностей і до інформації починають застосовувати підхід "вигідно – невигідно", незважаючи на її ціннісне наповнення. Це, очевидно, веде до поглиблення морального релятивізму, який і є основною причиною такого стану речей.

Ще однією сферою домінування Заходу у світі є політика. Двісті років тому І.Кант запевняв, що республіканська форма правління вигіснить усі інші. Нарешті це пророцтво, здається, здійснюється. Президент США Б.Клінтон у своєму другому інавгураційному посланні повідомив, що саме зараз, вперше за всю історію людства, більша частина населення планети живе за демократії і лише 2,66 млрд. – за інших умов. Але й ця меншість, згідно із доктриною "кінця історії" Ф.Фукуями, може сподіватися на "універсалізацію" західної ліберальної демократії як завершальної форми людського правління.

У свідомості сучасного покоління на Заході демократія втратила властиве їй наповнення і її призначення – служіння духовно-матеріальним потребам людини. Під демократією почали розуміти ринок, матеріальний добробут, а не певну ієрархію цінностей.

Артур Шлезінгер у статті "Чи має демократія майбутнє" засуджує поклоніння консерваторів перед стихійним ринком, що веде до деморалізації. На його думку, хоча капіталізм і довів, що "він чудовий рушій нації, виробництва і розподілу, проте його метод, оскільки він рухається вперед, мало про що піклуючись, окрім власних прибутків, – творчо-руйнівний. Капіталістичний ринок не є умовою демократії" [3, с.9]. Комп'ютеризація економічного поля буття поглиблює цю проблему, оскільки "комп'ютер перетворює ринок на глобальну нездоланну силу, яка нищить кордони, послаблює національні права оподаткування та регулювання, підриває національне управління процентними ставками та обмінними курсами, збільшує невідповідності в багатстві, як всередині нації, так і між націями, знищує трудові стандарти, руйнує довкілля, позбавляє нації можливості самим визначати свою економічну долю, не відповідає ні перед ким, створює світову економіку без участі світових політичних

сил. Світовий кібернетичний простір не підлягає національному контролю. Немає жодної влади, яка б здійснювала міжнародний контроль. Де тоді буде демократія?" [3, с.9].

Отже, інформаційна революція підсилює руйнівні сили капіталістичного ринку, метою якого є творення глобальної економіки і цим ставить під загрозу національну державу, що є основним простором ствердження демократії.

Водночас комп'ютеризація дала підставу для оптимістичних сподівань щодо політичного здійснення демократії. Повна демократія, чиста демократія, кібердемократія, плебісцитарна демократія – в чому її зміст? Джеймс Мадісон під демократією розумів таку систему управління, за якої кожен громадянин особисто зможе виявляти свою політичну волю через схему представництва. Це стає реальним через комп'ютер, під'єднаний до інформаційної чи комунікаційної мережі. Але управління в такий спосіб містить у собі нові небезпеки. Інтерактивність не даватиме людині замислитися глибше, що дуже важливо під час прийняття нею того чи іншого політичного рішення, натомість з'явиться новий вихід для демагогії, егоманії, образам і ненависті. Емоції пануватимуть над розумом, нівелюватимуть його.

Сучасна демократія у різних її вимірах: ідейному, політичному, економічному, – ледь витримує в сучасних умовах. Інформаційна революція ускладнила невирішені старі проблеми не наблизила демократію до реалізації її ідеалів, а навпаки, поглибила її кризу.

Під впливом процесів глобалізації змінюється ставлення до етнонаціональних цінностей буття людини і людства. Національний суверенітет, етнонаціональна ідентичність іноді заперечують чи трактують як пережиток. Тут взагалі можна говорити про кризу ідентичності сучасної людини, її здатності ідентифікувати себе на різних рівнях суспільного життя.

Ф.Шлезінгер у праці "Протиріччя європейського комунікаційного простору" аналізує ті розбіжності європейського інформаційного поля, які виникли внаслідок конфронтації між "політикою колективної ідентичності" у транснаціональному масштабі й "колективної лояльності" на національних рівнях. Прикладом цього може бути становище, що склалося у Європі після "холодної війни". Тут виникла всезагальна криза ідентичності, як наслідок, з'явилася підвищена увага до культури, як виразника суспільних почуттів та інтересів. Головну культуротворчу роль у цій ситуації, відіграють національні засоби масової інформації, що теж поступово зазнають впливу інтернаціоналізації. На європейському комунікаційному ринку простежується експансія американської відеопродукції, яка загрожує європейській культурі.

Ентоні Сміт у праці "Національна ідентичність" намагається дати відповідь на питання: чи справді складні й масштабні телекомунікації та комп'ютеризовані інформаційні системи з'єднують національні культури в одну або творять над ними нову культуру? Щоб відповісти на ці питання можна уявити собі людину, яку позбавили національних почуттів: почуття причетності до певної спільноти через мову, пам'ять спільного минулого, усвідомлення спільної мети, відчуття тягlosti – пов'язаності теперішнього, минулого, майбутнього.

Національне буття в часовому вимірі є своєрідним ланцюгом передачі інформації від покоління до покоління. Це свого роду комунікація поколінь: ми приймаємо те, що нам передали, осмислюємо, вчимося, оберігаємо і вже разом із нашим досвідом передаємо майбутнім поколінням. І чим глибше в часі триває цей діалог, тим багатша і міцніша нація. Національна культура – органічна, природна, її середовище є життєво необхідним для повноцінного розвитку людини.

Не може не турбувати поширення ідеології космополітизму. А усяка фальш руйнує людину, перешкоджає саме ідентифікації на глибинних рівнях свідомості. Такою є масова культура США. Це культура відовишно-розважальна, в якій інтелектуально-творчі функції людини нівелюються і підмінюються конформістським поглинанням стереотипно-стандартних, проте модних стилів з домінуванням еротично-насиленницьких сюжетів. Відбуваються зміни у морфології культури, а отже, і в людині. Наповнення космополітичної культури є псевдоінформацією, неправдою щодо внутрішніх потреб людини. А суспільство, що збудоване на фальшивих цінностях, не існуватиме довго.

О.Скаленко у праці "Стратегічні чинники національної безпеки: інформація, освіта, економіка" зазначає, що більшість сумних подій в історії людства – катастроф, війн, тоталітарних і фашистських режимів були спричинені тим чи іншим ставленням суспільства до інформаційного ресурсу, до організації інформаційних процесів у соціокультурній та економічній сферах. Зокрема, дослідник аналізує деформаційні процеси в Радянському Союзі, пов'язуючи розпад імперії із нагромадженням псевдоінформації – псевдомарксизму, псевдокомунізму, псевдосоціалізму, псевдонауки, псевдоосвіти. Наслідки багатолітньої інформаційної дезорієнтації очевидні: зруйновані економіка, культура, менталітет, релігійні та етнонаціональні інститути, врешті-решт стосунки між людьми і сама людина. Але це є чи не єдиною правильним виходом із ситуації, що склалася, можливістю піднятися на ноги і зайняти своє місце на карті світу. Зрозуміло, що це тривалий і складний процес, але результат його залежить від кожного з нас, зокрема, від наших вмінь, праці, відповідальності і від нашого терпіння.

1. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории. – М., 1991. – 527с.
2. *Сарагоса Ф.М.* Завтра всегда поздно. – М., 1989. – 320с.
3. *Шлезінгер А.* Чи має демократія майбутнє // Час. – 1997. – 18-24 грудня. – С.9.
4. *Сміт Е.* Національна ідентичність. – К., 1994. – 225с.
5. *Шпенглер О.* Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т.1. Гештальт и действительность. – М., 1993. – 663с.
6. *Фукьяма Ф.* Конец истории // Вопросы философии. – 1990. – №3. – С.134-148.

THE PROBLEM OF PRESERVING THE NATIONAL IDENTITY IN THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION

Uliana Fedorovich

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Universitetska, Lviv 79000, Ukraine, tel. (0322) 79-41-32*

The article highlights the main spheres of the dominating influence of the European culture (economical, political, informational and communicative spheres) upon formation of the image of the Western World. The author analyzes the state in of national cultures in the context of the European integration. The problem of preserving the national identity is emphasized.

Key words: national identity, European integration.

*Стаття надійшла до редакції 20.03.2002.
прийнята до друку 10.10.2002*